

Znepokojivě pomalý pokrok

Při současném tempu pokroku by subsaharská Afrika dosáhla splnění svých základních potřeb teprve roku 2353, střední Asie roku 2042 a s výjimkou Evropy a Severní Ameriky by žádná jiná oblast nedosáhla základní minimální úrovně před rokem 2022.

Chudoba znamená a bude nadále znamenat nedostupnost statků a služeb, jež jsou základním předpokladem blaha lidí. Pokud se statky a služby měří peněžními objemy, je to pouze přibližný obraz jevu založený na předpokladu, že jejich potřebu lze plně uspokojit jejich zakoupením na volném trhu. Chudoba se tudíž stává vnitřním rysem kapitalistického systému, v němž „peníze jsou všemocné“. Chudoba se tudíž má nadále – což je velmi výhodné – měřit prostřednictvím peněz a ne přímým měřením blaha dané osoby.

Na druhé straně ti z nás, kdo považují chudobu za mnohorozměrný jev a domnívají se, že k řadě jeho dimenzí je třeba přistupovat z pojmového rámce založeného na právech osob (a ne na trzích), si také myslí, že blaho obyvatelstva určité země lze hodnotit a monitorovat zjišťováním úrovně přístupu ke statkům a službám, které jsou těmito právy zaručeny – nezávisle na tom, jakým způsobem jsou získávány.

Social Watch monitoruje rozsáhlý soubor dimenzí lidského blaha, pro něž jsou k dispozici statistiky na mezinárodní úrovni. Sledovaných dimenzí sice není tolik, kolik bychom si přáli, ale přesto nabízejí značně komplexní pohled. Na základě hodnocení situace jednotlivých zemí v každé z těchto oblastí bylo možné stanovit srovnávací úroveň a monitorovat vývoj.

Tento úkol poněkud usnadnilo vytvoření indexu základních schopností (BCI, Basic Capabilities Index). Tento index založený na základních ukazatelích, o nichž je ve většině zemí dostatek informací, umožnil blíže sledovat výsledky každé země v uspokojování minimálních potřeb jejich občanů.

Dosažení uspokojivého BCI nutně neznamená vysokou úroveň společenského rozvoje. Znamená pouze to, že země dosáhla všeobecného uspokojení těch podstatných minimálních potřeb, které je nutné pro další postup k většímu blahu. Od samého začátku jsme zdůrazňovali, že maximální úroveň BCI je startovní čára a ne cílová páska.

BCI jako nástroj

Social Watch vyvinula BCI jako nástroj k určování chudoby nikoli na základě příjmu.¹ V mezinárodním měřítku se jako ukazatele chudoby nejvíce používají odhady Světové banky udávající počty lidí, kteří žijí za méně než jeden nebo dva dolary denně, nebo klasifikace Rozvojového programu OSN založená na indexu lidského rozvoje (HDI), který spojuje výši příjmů se zdravotními a vzdělanostními ukazateli. BCI má jednodušší konstrukci umožňující jeho stanovení nejen na úrovni států, ale také nižších správních celků a obcí bez rozsáhlých průzkumů domácností, které jsou nutné pro ukazatele založené na příjmu. Tím, že BCI nestaví na příjmu, je slučitelný s definicemi chudoby založenými na deprivaci schopností a odpírání lidských práv.

BCI je založen na třech ukazatelích: procentu

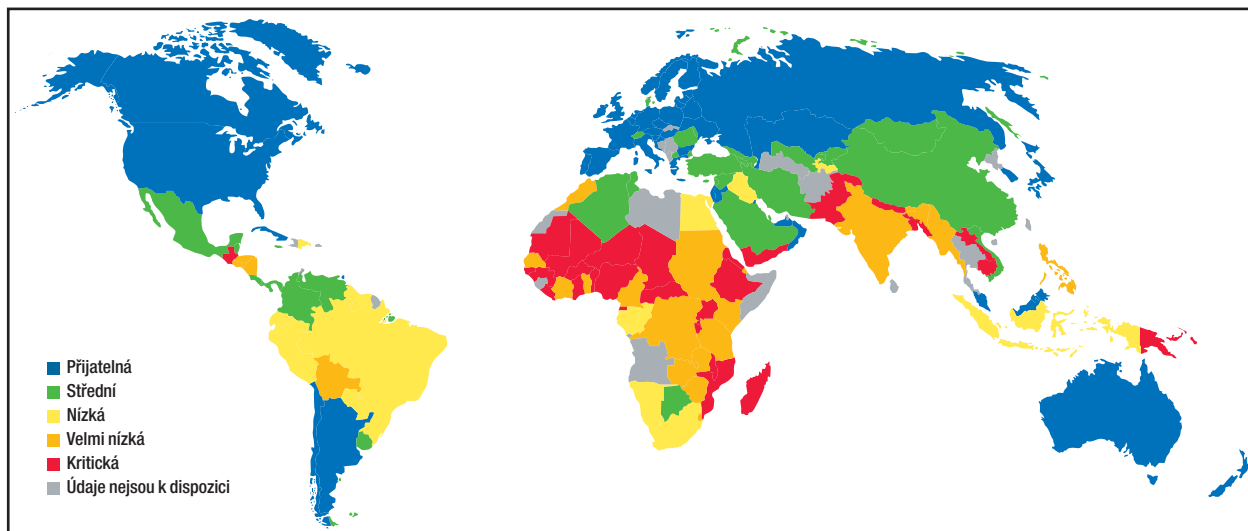
dětí, které ukončí pátou třídu základní školy, přežití do věku pěti let (stanoveném z hodnot úmrtnosti dětí do pěti let) a procentu porodů, u nichž asistoval kvalifikovaný zdravotnický personál. Tyto ukazatele vyjadřují různé dimenze mezinárodně uznávaných cílů rozvoje (vzdělání, zdravotní stav dětí a reprodukční zdraví). Výzkumy potvrzují, že BCI jako souhrnný index poskytuje celkový přehled odpovídající zdravotnímu stavu a základní vzdělanostní úrovni dané populace.

Nejvyšší možná hodnota BCI odpovídá situaci, kdy všechny ženy mají při porodu zdravotní asistenci, žádné dítě neopustí školu před dokončením páté třídy a dětská úmrtnost je snížena na minimální možnou úroveň pod pět úmrtí na tisíc živě narozených dětí. Tyto ukazatele mají těsný vztah ke schopnostem a možnostem, které by měl mít každý člen společnosti a které se navzájem posilují, čímž umožňují dosahování vyšší úrovně individuálního a kolektivního rozvoje. Ukazatele jsou zaměřeny zejména na schopnosti týkající se nejmladších členů společnosti a umožňující další vývoj.

Užitečnost BCI spočívá v jeho úzké korelaci s dalšími mírami lidských schopností souvisejícími se sociálním rozvojem zemí. Tento index přiřazuje každé zemi určitou číselnou hodnotu umožňující srovnání s jinými zeměmi a hodnocení vývoje v průběhu času.

Index BCI 2008 byl vypočítán pro 176 zemí, které pak byly rozděleny do pěti kategorií. V nejméně závažné situaci se nacházejí země s kritickou hodnotou BCI (pod 70 bodů). V kategorii s velmi nízkou hodnotou BCI (70 až 79 bodů) jsou země, u nichž dosahování blaha

¹ Ve své současné podobě byl BCI navržen výzkumným týmem Social Watch na základě myšlenky, kterou původně vyvinula organizace Action for Economic Reforms pro koalici Social Watch na Filipínách jako „index kvality života“. Tento index byl ale sám inspirován ukazatelem Capability Poverty Measure (CPM), který navrhl profesor Amartya Sen a zpopularizoval Rozvojový program OSN jako index lidského rozvoje (HDI, Human Development Index).

TABULKA 1. BCI a jeho vývoj podle zemí a kategorií úrovně

KRITICKÁ ÚROVEŇ			VELMI NÍZKÁ ÚROVEŇ			NÍZKÁ ÚROVEŇ			STŘEDNÍ ÚROVEŇ			PŘIJATELNÁ ÚROVEŇ		
Země	BCI	Vývoj BCI	Země	BCI	Vývoj BCI	Země	BCI	Vývoj BCI	Země	BCI	Vývoj BCI	Země	BCI	Vývoj BCI
Čad	42	←	Kamerun	70	←	Zimbabwe	80		Vietnam	90	→	Dánsko	98	←
Afgánistán	52	←	Gambie	70	→	Bolívie	80	→	Kolumbie	90	→	Srí Lanka	98	←
Niger	52	←	Keňa	71	→	Guyana	81	←	Cookovy ostrovy	90	→	Kazachstán	98	→
Rwanda	53	→	Togo	71		Šalamounovy ostrovy	82	→	Čína	90	→	Argentina	98	→
Etiopie	54	→	Senegal	71	→	Sv. Tomáš a Princ. o.	82	→	Panama	91		Nový Zéland	98	
Bangladéš	57		Indie	71	→	Gabon	82	→	Singapur	92	→	Svatá Lucie	98	
Burundi	58	→	Lesotho	72		Ekvádor	83	→	Írán	92	←	Mauricius	98	
Laos	58	→	Nikaragua	72	→	Írák	83	→	Brazílie	92		Kuvajt	98	→
Rovníková Guinea	59		Zambie	73	→	Indonésie	84	→	Grenada	92	←	Libye	98	→
Uganda	59		Tanzanie	73	→	Tádžikistán	85		Botswana	92		Ruská federace	98	→
Východní Timor	60	→	Džibutsko	75	→	Ázerbájdžán	85	←	Turecko	92	→	Ukrajina	98	→
Guinea-Bissau	61	→	Súdán	76	←	Namibie	85	←	Kapverdy	93		Bulharsko	99	→
Sierra Leone	61	→	Myanmar	76	→	Paraguay	85	→	Belize	93	→	Fidži	99+	→
Madagaskar	61		Svazjsko	77		Surinam	86	←	Sv. Vincent a Grenad.	93		Spojené arab. emiráty	99+	
Jemen	61	←	Filipíny	77		Peru	86	→	Marshallovy ostrovy	93	→	Spojené st. americké	99+	→
Angola	62	→	Honduras	78	→	Maledivy	86	→	Sýrie	94	→	Spojené království	99+	→
Malawi	62	←	Bhútán	78	→	Vanuatu	87	←	Alžírsko	94		Kuba	99+	
Nigérie	63		Komory	79	→	Dominikánská rep.	88		Albánie	94	←	Belgie	99+	→
Pákistán	64	→	Salvador	79	→	Kiribati	88		Mexiko	94	→	Barbados	99+	→
Burkina Faso	64	→	Kongo	79	→	Egypt	88	→	Kostarika	95	←	Bahamy	99+	→
Středoafrická rep.	65	→	Pobřeží slonoviny	79	→	Tuvalu	89		Venezuela	95		Bělorusko	99+	→
Libérie	65	→	Maroko	79	→	Jižní Afrika	89	→	Tonga	95		Omán	99+	→
Nepál	65	→				Gruzie	89	←	Trinidad a Tobago	95	←	Bahrajn	99+	
Mozambik	66	→							Jamajka	95	→	Palau	99+	→
Mauritánie	66								Kyrgyzstán	95		Lotyšsko	99+	→
Guinea	66								Sv. Kryštof a Nevis	95		Malajsie	99+	
Ghana	66								Tunisko	95	→	Litva	99+	→
Kambodža	66	→							Libanon	95	→	Maďarsko	99+	→
Eritrea	67	→							Mongolsko	96		Chorvatsko	99+	→
Papua N. G.	68	→							Arménie	96	→	Kanada	99+	→
Benin	68	←							Rumunsko	96	←	Portugalsko	99+	→
Guatemala	68	→							Makedonie	96		Francie	99+	
Mali	69	→							Moldavsko	96		Japonsko	99+	→
Dem. rep. Kongo	69	→							Katar	96		Slovinsko	99+	→
									Thajsko	96		Kypr	99+	
									Uruguay	96		Španělsko	99+	→
									Saúdská Arábie	97	→	Česká republika	99+	
									Slovensko	97		Estonsko	99+	
									Švýcarsko	97		Austrálie	99+	→
									Samoa	97		Itálie	99+	
									Dominika	97	→	Korejská republika	99+	
									Lucembursko	97	←	Řecko	99+	→
									Jordánsko	97		Polsko	99+	
												Brunej	99+	→
												Malta	99+	
												Chile	99+	
												Nizozemsko	99+	
												Finsko	99+	
												Izrael	99+	
												Irsko	99+	
												Island	99+	
												Švédsko	99+	→
												Norsko	99+	
												Německo	99+	→

Poznámka: země s údajem 99+ dosáhly BCI na úrovni 99 bodů do roku 2000.

Symboly: ← Významná regrese ← Regrese || Stagnace → Mírný pokrok → Významný pokrok

obyvatelstva také naráží na velmi vážné překážky. Země s nízkou hodnotou BCI (80 až 89 bodů) jsou v uspokojování základních potřeb na jakémsi mezistupni a jejich výsledky v některých aspektech vývoje jsou kolísavé. Země, jež dokázaly uspokojit většinu požadavků na základní schopnosti obyvatelstva nebo je uspokojit úplně, jsou zařazeny do dvou kategorií s nejvyššími hodnotami BCI (střední, 90 až 97 bodů a přijatelná, 98 až 99+ bodů). Jak už bylo uvedeno, zařazení do některé z těchto dvou nejvyšších kategorií neznamena vysokou úroveň rozvoje dané země, ale pouze dosažení základních úrovní blaha obyvatel.

Nejnovější vývoj

Přehled BCI 2008 ukazuje situaci na základě nejnovějších dostupných ukazatelů (jež pocházejí z doby kolem roku 2005). Vývoj je stanoven srovnáním s hodnotami BCI 2004 (pocházejícími z doby kolem roku 2000).

Analýza situace v jednotlivých zemích ukazuje, že skoro polovina z nich (76 ze 153) dosáhla od roku 2000 pokroku. Čísla dále ukazují, že 15 % (24 zemí) zaznamenalo regresi a ve 37 % (56 zemí) nedošlo za zkoumané období k významným změnám.

Neúspěch v dosahování základních schopností utrpěly některé země ve východní Asii, Pacifiku, Latinské Americe a Karibiku, ale země s největším poklesem BCI se nacházejí hlavně v subsaharské Africe. K velké regresi (přes 5 % hodnoty BCI) došlo v sedmi případech. To je mimořádně znepokojivé, protože tyto země se už před poklesem nacházely na nízké, velmi nízké nebo dokonce kritické úrovni BCI. To znamená, že v některých zemích se regrese zhoršuje a tudíž se dále prohlubuje propast, která je dělí od zbytku světa (Tabulka 2).

Regionální disparity

Rozdíly v hodnotách indexu i tempech jeho změn naznačují, že poměry v jednotlivých regionech jsou odlišné. Regiony, v nichž jsou základní schopnosti téměř naplněny a kde se zájem v oblasti sociálního rozvoje zaměřuje na cíle přesahující minimální úroveň nezbytné pro přežití, koexistují s jinými regiony, které jsou ještě velmi vzdáleny od uspokojení minimálních potřeb. Hluboká propast mezi pokročilejšími zeměmi Evropy a Severní Ameriky s úrovní BCI blízko 99 a méně pokročilými zeměmi subsaharské Afriky a jižní Asie s BCI kolem 70 je strašná už při pohledu na pouhá čísla, protože ta vypovídají o uspokojování základních potřeb, které by měly být zabezpečeny pro každou lidskou bytost. Realita skrývající se za těmito čísly je ovšem ještě drsnější: kritické hodnoty BCI ukazují na vážné obtíže ve všech dimenzích sociálního rozvoje. Uveďme příklady týkající se pouze tří zmíněných složek indexu (jež ovšem vypovídají o všech dimenzích sociálního vývoje, které analyzuje Social Watch): v některých zemích probíhá pouze 5 % porodů za asistence kvalifikovaného zdravotního pracovníka nebo pracovníce, nebo do pěti let měří každé čtvrté dítě, případně pouze o málo víc než polovina dětí zapsaných do školy má to štěstí, že dokončí pátou třídu.

Skoro o 20 bodů výš se nacházejí východní Asie a Pacifik, Latinská Amerika a Karibik a také střední

TECHNICKÉ POZNÁMKY: JAK JE NAVRŽEN BCI PODLE ZEMÍ

Ukazatele, z nichž se skládá BCI:

- Procento dětí v první třídě, které ukončí pátou třídu.
- Úmrtnost dětí do pěti let.
- Procento porodů, u nichž asistuje kvalifikovaný zdravotnický personál.

Aby se zvýšil počet zemí s dostatečnými informacemi na výpočet indexu, byly některé chybějící hodnoty doplněny tím způsobem, že se místo nich dosadila průměrná hodnota indikátoru pro celou skupinu zemí, do níž byla daná země zařazena podle své současné situace a příslušné tématické oblasti.

BCI byl vypočítán jako nevážený aritmetický průměr tří příslušných ukazatelů (v případě dětské úmrtnosti byl předtím ukazatel lineárně transformován). Všechny tři ukazatele dostaly stejnou váhu pro usnadnění výpočtu.

Zdravotní stav dětí představuje indikátor I1 = (100 – M), což je míra přežití do 5 let věku, přičemž M je úmrtnost do 5 let (vyjádřená v procentech), neboli pravděpodobnost úmrtí v prvních pěti letech života vztahovaná na 1000 živě narozených dětí.

O vzdělání vypovídá indikátor I2, je to míra školní retence, neboli procento dětí zapsaných do první třídy základní školy, které ukončí pátou třídu za požadovaný počet let.

Reprodukční zdraví představuje indikátor I3, což je procento porodů, u nichž asistuje kvalifikovaný zdravotní personál (lékaři, ošetřovatelky nebo porodní asistentky).

Hodnota indexu základních schopností pro danou zemi se pak vypočítá jako prostý průměr těchto tří složek:

$$BCI = (I1 + I2 + I3) / 3$$

TABULKA 2. Počty zemí tříděných podle současné úrovně BCI a jejího vývoje od roku 2000

		Kritická úroveň	Velmi nízká úroveň	Nízká úroveň	Střední úroveň	Vysoká úroveň	Celkem
Významná regrese	←	2	1	4	0	0	7
Regrese	↔	3	1	2	8	0	14
Stagnace		8	4	4	18	22	56
Mírný pokrok	→	8	8	6	8	25	55
Významný pokrok	→	5	8	3	4	1	21
Celkem		26	22	19	38	48	153

TABULKA 3. Změny BCI podle regionů (%)

Region	BCI 2008	Změna 2000 – poslední dostupné údaje (%)
Subsaharská Afrika	70	0.7
Jižní Asie	71	6.6
Východní Asie & Pacifik	88	1.9
Latinská Amerika & Karibik	90	1.4
Střední východ & severní Afrika	92	1.6
Střední Asie	93	0.6
Evropa	98	0.5
Severní Amerika	99	3.1

Asie s hodnotami BCI mezi 88 a 93, což jsou čísla sice lepší, ale pořád znepokojivá. Tyto regiony ještě nedosáhly naplnění minimálních schopností. Jedinými regiony, jež dosáhly přijatelnou úroveň, jsou Evropa a Severní Amerika.

Ještě více skličující pohled ovšem skýtá analýza vývojových trendů: s výjimkou jižní Asie, kde došlo v poslední době k velmi příznivému vývoji, vykazují všechny ostatní regiony velmi nepravidelné

zorce růstu. Jižní Asie začínala z velmi nízké úrovně s vážnými nedostatky v životních podmínkách měřených indexem BCI a přes urychlení vývoje v posledních letech je v ní regionální situace pořád velmi kritická, o málo lepší než v subsaharské Africe (Tabulka 3).

Podobné situace v subsaharské Africe, kde je BCI na velmi nízké úrovni kolem 70 bodů, nedává žádnou naději na krátkodobé, střednědobé ba ani dlouho-

dobé změny, protože meziroční nárůst BCI u ní dosahuje jen 0,7 %.

Sklíčující budoucnost

Cíle stanovené v 90. letech (viz Světový summit pro sociální rozvoj, který se sešel v Kodani) byly pokusem o zlepšení všech indikátorů sociálního rozvoje; roku 2000 byly některé z těchto cílů vyhlášeny znovu na Summitu tisíciletí (i když se snížením některých cílových hodnot). Marketingové operace a kampaně, jež měly ukázat světu, že se chudoba považuje za problém, byly úspěšné; kroky, které následovaly za nimi, jsou však zklamáním. Dospěli jsme do roku 2000, aniž bychom splnili svá předsevzetí z roku 1990, a všechno nasvědčuje tomu, že tyto cíle nebudou dosaženy ani v roce 2015. Lze také logicky předpokládat, že jakmile bude potvrzeno, že se nepodařilo dosáhnout Rozvojových cílů tisíciletí, můžeme být roku 2014 svědky zahájení alternativní kampaně pro období 2015–2030. Pokud ovšem nedojde k podstatným změnám, současná tempa pokroku nebudou stačit. Tabulka 4 uvádí očekávané hodnoty BCI pro každý region za předpokladu zachování současných tendencí.

Při současném tempu vývoje dosáhne sub-

TABULKA 4. Předpověď BCI podle regionů							
REGION	BCI 2000	BCI 2008	BCI 2015	ROK, V NĚMŽ REGION DOSÁHNE BCI			
				BCI 70	BCI 80	BCI 90	BCI 98
Subsaharská Afrika	69	70	70		2133	2256	2353
Jižní Asie	64	71	85			2018	2022
Střední východ & severní Afrika	90	92	93				2032
Latinská Amerika & Karibik	88	90	93				2027
Východní Asie & Pacifik	86	88	91				2031
Střední Asie	92	93	94				2042
Severní Amerika	96	99	99				
Evropa	98	98	99				
	KRITICKÁ	VELMI NÍZKÁ	NÍZKÁ	STŘEDNÍ			PŘIJATELNÁ

saharská Afrika výchozího bodu – uspokojení základních potřeb – teprve kolem roku 2353. Mizivý pokrok zaznamenaný v posledních několika letech způsobuje, že stanovit datum, kdy bude dosažena slušná úroveň rozvoje, je nemyslitelné, pokud ne zcela směšné.

Střední Asie, jejíž tempo pokroku je podstatně vyšší, by tohoto bodu dosáhla 42 let po Summitu tisíciletí. A s výjimkou Evropy a Severní Ameriky

žádný region nebude schopen dosáhnout této základní minimální úrovně před rokem 2022, pokud se současná tempa pokroku nezvyšší.